

УДК 346.2:504.06

Антоніна Бобкова,*докт. юрид. наук, професор, академік Національної академії правових наук України,
декан юридичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса***Юлія Павлюченко,***канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

УЧАСНИКИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті досліджено коло учасників відносин у сфері екологічного підприємництва. На підставі проведеного аналізу конкретизовано коло учасників відносин у цій сфері, обґрунтовано їх місце і роль у таких господарських відносинах; запропоновано закріплення кола учасників відносин у сфері екологічного підприємництва на законодавчому рівні.

Ключові слова: екологічне підприємництво, учасники господарських відносин, суб'єкти екологічного підприємництва, споживачі екологічної продукції, інфраструктура екологічного підприємництва.

Постановка проблеми. Сучасне підприємствосупроводжується надто активним, часто виснажливим використанням природних ресурсів та/або негативним впливом на навколишнє природне середовище. Таке «агресивне» природокористування не тільки створює загрозу екологічних катастроф, невідновлюваності природного середовища, але й ставить під сумнів можливість безпечного існування майбутніх поколінь. Зменшення негативних екологічних наслідків можливе через вжиття заходів щодо екологізації господарської діяльності та розвитку екологічного підприємництва. Аналіз вітчизняної практики свідчить, що розвиток екологічного підприємництва здійснюється повільно порівняно із зарубіжними країнами. Серед суб'єктів господарювання ідея переходу на «чисте» підприємництво не набула великого поширення, і, зокрема, не сформовано коло учасників відносин у сфері екологічного підприємництва та стійких економічних зв'язків між ними.

Засади підприємницької діяльності і природокористування та загальні положення щодо учасників відповідних відносин закріплено ГК України (глави 4 і 15), іншими законами господарського законодавства. Положення щодо екологізації господарської діяльності містять Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про відходи», «Про екологічний аудит», «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» та інші, норми яких можна розглядати і як правове підґрунтя екологічного підприємництва. При цьому сам термін «екологічне підприємництво» використано лише у Законі України «Основні засади (Стратегія) державної екологічної політики на період до 2020 року» (п. 4.10) (далі – Стратегія державної екологічної політики). Протеаналіз законодавства щодо

екологічного підприємництва свідчить, що для його розвитку положень стосовно кола учасників відносин у цій сфері недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблематика екологічного підприємництва доволі популярна серед представників різних галузевих наук, досить ґрунтовно проаналізовано поняття екологічного підприємництва, зроблено спроби охарактеризувати суб'єктів його здійснення [1-4], однак питання учасників відносин у сфері екологічного підприємництва досліджувались опосередковано.

Таким чином, велика суспільна значущість розвитку екологічного підприємництва, законодавча нерегульованість та недостатність наукових досліджень вказує на актуальність обраної теми.

Метою статті є конкретизація кола учасників відносин сфери екологічного підприємництва та обґрунтування їх місця і ролей таких відносинах.

Виклад основного матеріалу. Екологічне підприємництво є тим напрямом господарської діяльності, який, безумовно, відповідає екологічній складовій частині концепції сталого розвитку. На думку А. М. Статівки, екологічна складова частина концепції сталого розвитку полягає в тому, що соціальний та економічний розвиток суспільства повинен відбуватись таким чином, щоб не завдавати шкоди навколишньому природному середовищу, а також сприяти збереженню біологічного різноманіття природних ресурсів так, щоб задовольняти потреби нинішнього покоління і при цьому не ставити під загрозу задоволення своїх потреб майбутніми поколіннями [5, с.233].

За відсутності легальної дефініції цього поняття у науковій літературі висловлено багато думок щодо його визначення. Так, Г. І. Купало-

ванаводить визначення Європейської комісії ЄС, за яким екологічне підприємництво – це виробництво товарів та надання послуг з вимірювання, попередження, обмеження або усунення екологічної шкоди, ліквідації відходів та зниження рівня шуму, а також екологічно чисті технології, застосування яких мінімізує використання сировини та забруднення довкілля [1, с. 37].

Провівши морфологічний та контент-аналіз поняття екологічного підприємництва, Г. В. Тітенко та О. Є. Гаврюшова визначають його як діяльність суб'єктів господарювання з виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг для забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, підвищення рівня охорони навколишнього середовища з метою отримання позитивного екологічного та економічного ефекту [2, с. 113].

В юридичній науковій літературі екологічне підприємництво визначається як інноваційна діяльність суб'єктів господарювання з виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг спеціального (природоохоронного) призначення, спрямована на забезпечення екологічної безпеки, раціональне використання природних ресурсів, підвищення рівня охорони навколишнього середовища, та з метою отримання прибутку [3].

Водночас екологічне підприємництво розглядається не тільки як діяльність суб'єктів господарювання, а й значно ширше – як галузь економіки, що полягає у реалізації природоохоронних і ресурсозберігаючих програм різного рівня, забезпеченні механізму компенсації збитків, понесених унаслідок техногенних і природних надзвичайних ситуацій та під час ліквідації їх наслідків [2, с. 110, 111; 6, с. 8, 12]. При цьому економіка держави – це сфера діяльності людей, яка формується як сукупність взаємозумовлених відносин виробництва, розподілу, обміну, споживання матеріальних і духовних цінностей в умовах задоволення різних потреб членів людського суспільства [7, с. 18]. У процесі здійснення екологічного підприємництва суб'єкти господарювання взаємодіють з іншими учасниками господарських відносин з метою забезпечення виробництва і реалізації виробленої ними екологічної продукції.

Зазначене відповідає науковому визначенню господарської діяльності як діяльності, яка пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг, а також із забезпеченням їх виробників необхідними ресурсами [8, с.9], до якої належить екологічне підприємництво, оскільки виступає напрямом підприємницької або господарської комерційної діяльності. З урахуванням наведеного для з'ясування кола учасників екологічного підприємництва можна взяти за основу розуміння кола учасників господарських відносин, закріпленого ст. 2 ГК України, конкретизувавши його щодо зазначеного підприємництва.

До учасників господарських відносин віднесено суб'єктів господарювання, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією,

споживачів, а також громадян, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Таким чином, основними учасниками екологічного підприємництва виступають суб'єкти господарювання, коло яких представлено у ст. 55 ГК України, але за умови здійснення ними господарської діяльності у сфері екологічного підприємництва.

Коло таких суб'єктів може бути конкретизовано з урахуванням критеріїв віднесення суб'єктів господарювання (підприємств) до екологічно орієнтованих, серед яких, на думку Г. І. Купалової, можуть бути: 1) закріплення у статуті підприємства як основної мети діяльності виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення; 2) виконання національних та регіональних екологічних і природо-ресурсних програм на замовлення держави; 3) випуск продукції, яка відповідає потребам охорони природи та відновлення ресурсів; 4) переважання питомої ваги продукції природоохоронного призначення у загальному обсязі виробництва. При цьому авторка суб'єктами екологічного підприємництва називає юридичних осіб незалежно від організаційно-правових форм і форм власності, фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, та інших, передбачених законодавством України, суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють виробництво продукції, виконання робіт та послуг природоохоронного призначення [1, с. 38]. Однак в умовах відсутності законодавчого визначення екологічного підприємництва зазначені критерії мають доволі неконкретний і оціночний характер, можуть мати різне трактування, а обмеження продукції, робіт, послуг тільки природоохоронним призначенням не виправдано звужує сферу екологічного підприємництва.

Суб'єктів господарювання можна відносити до суб'єктів екологічного підприємництва за критерієм видів діяльності. В Україні екологічне підприємництво бере початок ще з 1988-1990 років. Першими видами діяльності, які можна вважати екологічним підприємництвом, стали виробництво очисного обладнання, впровадження ресурсозберігаючих безвідходних технологій і використання відновлюваних джерел енергії [1, с. 39].

На сьогодні у літературі широко представлена класифікація екологічного підприємництва. Як зазначає С. Н. Новоселов, дослідники виділяють види, форми та напрями екологічного підприємництва. При цьому заслуговує на увагу виділення двох форм такого підприємництва: основного підприємництва (виготовлення екотехніки, розроблення екологічних технологій, виготовлення екологічної продукції тощо) та допоміжного підприємництва (утилізація відходів та інші подібні види діяльності), запропонованих О. В. Чечуною [4]. За видами технологічних процесів екологічне підприємництво може включати виробни-

цтво екологічно чистої продукції; впровадження екологічно чистих виробничих процесів та енергозберігаючих технологій; скорочення витрат на виробництво; впровадження додаткових технологій; заміщення виробництва; переробку та регенерацію відходів; випуск екологічно чистої продукції, яка модифікує виробничі процеси інших суб'єктів господарювання [9].

Найбільш узагальнено види екологічного підприємництва можна представити такими: виробництво спеціальної екологічної техніки, приладів, пристроїв і апаратів для контролю стану навколишнього середовища та очищення скидів, викидів і відходів від забруднюючих компонентів; розширене використання вторинних ресурсів та екологічне відтворення; створення ресурсозберігаючих технологій; надання спеціалізованих екологічних послуг; органічне сільськогосподарське виробництво; виробництво енергії з альтернативних джерел; виробництво екологічної продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання.

Наведені поділи екологічного підприємництва на види можна взяти за основу для поділу суб'єктів такого підприємництва з урахуванням кожного виду цього підприємництва за умови закріплення переліку видів екологічного підприємництва на рівні базового закону «Про екологічне підприємництво («зелену» економіку)», необхідність прийняття якого неодноразово пропонувалось у науковій літературі. При цьому, з огляду на бурхливий розвиток сфери підприємництва, розробку та впровадження нових технологій, нові вимоги до екологічності тощо, законодавчий перелік видів екологічного підприємництва не може бути вичерпним, а тому критерієм віднесення певної конкретної господарської діяльності до екологічного підприємництва і суб'єктів її здійснення – до суб'єктів екологічного підприємництва можна запропонувати виробництво продукції (товарів, робіт, послуг), що відповідає відповідним вимогам екологічності, тобто екологічності. У свою чергу, під екологічною продукцією пропонується розуміти товари, роботи, послуги, які сукупно задовольняють таким вимогам: а) вони забезпечують екологічну безпеку життєдіяльності людини; б) їх виробництво і використання зменшує негативний вплив на природне середовище, зберігає, відновлює природні ресурси; в) вони мають не менший рівень якості задоволення потреб споживачів (покупців), ніж інша аналогічна продукція, вироблена традиційним способом. Визнання певної продукції екологічною має відбуватись у встановленому законом порядку.

Першим кроком у цьому напрямі є екологічне маркування. На кінець 2015 року 55 компаній вже були власниками 85 чинних екологічних сертифікатів на свої товари та послуги за схемою сертифікації згідно з ISO 14024. Серед них: ТОВ «Гормолзавод» (молочні продукти); ТОВ Компанія «Верес» (дитяча постільна білизна); ТОВ Компанія «Алді» (мийні засоби); ТОВ «Бартнік» (мед та суміші медові); ТОВ «Біосфера» ТМ «ФрекенБок» (мийні

засоби); ТОВ «Aqua-Vitae» (рідке добриво); ПП «Колодій», Етномастерня «Коза-дереза» (іграшки та сувеніри з деревени); ТОВ «Сирена Плюс ЛТД» ТМ «Тортилла» (мийні засоби); ТОВ «Де Ла Марк» (косметичні засоби); ТЗОВ Компанія «Голд-Дроп Україна» (мийні засоби) [10].

Таким чином, суб'єктами екологічного підприємництва пропонується визнати суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво та реалізацію екологічної продукції, яка відповідає вимогам, встановленим законом. Вочевидь, можна погодитися з пропозицією введення кількісного критерію виробництва екологічної продукції для віднесення суб'єктів господарювання до суб'єктів екологічного підприємництва (наприклад, на рівні 75 % від загального обсягу виробленої за рік продукції) [1, с. 38]. При цьому суб'єкт господарювання може бути визнаний суб'єктом екологічного підприємництва після отримання документу, який підтверджує, що продукція, яка ним виробляється, є екологічною.

Виокремлення серед усіх суб'єктів господарювання тих, хто здійснює саме екологічне підприємництво, вкрай необхідно для розвитку такого підприємництва в нашій країні, оскільки серед важливих умов цього, за досвідом багатьох країн, є державна підтримка його суб'єктів. Цьому сприятиме і запропоноване раніше ведення державного реєстру суб'єктів господарювання, що здійснюють екологічне підприємництво [1, с. 38; 6, с. 11]. Таку пропозицію можна конкретизувати тим, що до Реєстру суб'єктів екологічного підприємництва доцільно включати суб'єктів господарювання після отримання ними документу про підтвердження відповідності екологічності продукції. Ведення цього Реєстру спростить облік суб'єктів екологічного підприємництва, забезпечить збір статистичної та іншої інформації, стане основою для розроблення державних та місцевих програмних документів, застосування засобів державного регулювання тощо.

Серед учасників відносин у сфері екологічного підприємництва особливе місце займають органи державної влади та органи місцевого самоврядування, діяльність яких щодо цієї сфери є господарським керівництвом. Таке керівництво щодо екологічного підприємництва включає: нормативне правове регулювання – це встановлення в правових нормах правил здійснення такого підприємництва; планування – це визначення перспектив його розвитку шляхом запровадження стратегічного планування та визначення щорічних темпів і показників розвитку відповідної господарської діяльності; управління – це діяльність уповноважених органів з організації екологічного підприємництва; контроль – перевірка дотримання правового режиму екологічного підприємництва.

Держава, виходячи з положень, проголошених у Конституції України (ст. 16, 50), повинна заохочувати екологічно орієнтовану господарську діяльність загалом і сприяти розвитку екологічного підприємництва. При цьому пріоритети держави й органів місцевого

самоврядування щодо збереження навколишнього природного середовища та мета суб'єктів екологічного підприємництва щодо отримання прибутку мають узгоджуватись та втілюватись у взаємовигідну співпрацю.

Основу взаємодії держави, органів місцевого самоврядування і суб'єктів екологічного підприємництва можуть скласти принципи розвитку екологічного підприємництва, сформульовані в економічній літературі. Першим є принцип екологічної зумовленості, що полягає у спрямуванні господарської діяльності на підтримку сталості екосистем та створенні за рахунок економічних механізмів умов для заохочення отримання прибутку суб'єктами господарювання через покращення екологічних показників [9]. Доступними називають принципи економічної доцільності (заохочення суб'єктів господарювання до досягнення природоохоронних цілей найбільш ефективними для них шляхами), гласності (відкритість та доступність інформації про підприємницьку діяльність) та системності (економічно вигідні зони екологічного підприємництва мають охоплювати весь життєвий цикл продукції) [9]. При цьому державі й органам місцевого самоврядування як учасникам відносин у сфері екологічного підприємництва належить ключова роль, оскільки і реалізація концепції сталого розвитку, і виконання значної частини положень Стратегії державної екологічної політики певною мірою залежить від збільшення питомої ваги екологічного підприємництва як сфери економіки. Тому державну політику у сфері екологічного підприємництва потрібно спрямувати на стимулювання розвитку екологічного підприємництва, сприяння формуванню інфраструктури екологічного підприємництва, заохочення використання екологічної продукції, ефективну взаємодію всіх учасників відносин у цій сфері. Цього можна досягти як за рахунок безпосередньої фінансової підтримки суб'єктів екологічного підприємництва, так і через застосування заходів державного регулювання, передбачених ст. 12, 152 ГК України, ст. 48 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Загалом, серед таких заходів можна назвати заохочення інвестицій у сферу екологічного підприємництва або у сфери, які використовують екологічну продукцію, державні закупівлі, надання пільг у кредитуванні й оподаткуванні суб'єктів екологічного підприємництва та суб'єктів господарювання, які використовують їхню продукцію, державно-приватне партнерство у сфері екологічного підприємництва та інш.

У свою чергу органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень повинні формувати місцеву політику і стимулювати розвиток екологічного підприємництва з урахуванням державної політики у цій сфері, що особливо важливо в умовах децентралізації.

Основні засади статусу вищезгаданої групи учасників потребують закріплення у раніше зазначеному проекті закону України «Про екологічне підприємництво («зелену» економіку)».

Наступною групою учасників відносин з екологічного підприємництва є споживачі екологічної продукції. Ними можуть виступати фізичні особи, які придбають цю продукцію для особистого споживання (як товари народного споживання), і суб'єкти господарювання, які використовують екологічні товари, роботи і послуги у своїй господарській діяльності (як майновиробничо-господарського призначення).

За результатами досліджень фахівців різних напрямів можна впевнено говорити про підвищений попит населення нашої країни на екологічні товари, за які різні верстви населення готові сплачувати підвищену плату. Разом із тим бракує інформації про ринок таких товарів, їх якості та асортимент, виробників та реалізаторів цих товарів тощо. Такий стан споживчого ринку екологічних товарів стримує розвиток екологічного підприємництва і потребує термінових дій відповідних інституцій, здійснення яких цілком узгоджується з положеннями Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р [11].

Неменшої уваги потребують і такі споживачі екологічної продукції, як суб'єкти господарювання, оскільки використання цієї продукції у господарській діяльності сприяє екологізації сфери господарювання, поступовому заміненню традиційних екологічно небезпечних або шкідливих виробничих процесів екологічно безпечними, виробництву продукції, безпечної для здоров'я людини та довкілля тощо. З урахуванням цього використання екологічної продукції на сучасному етапі розвитку екологічного підприємництва вимагає стимулювання та підтримки з боку як держави, так і органів місцевого самоврядування, що потребує законодавчої визначеності.

Ще одну групу учасників екологічного підприємництва представляють суб'єкти господарювання, що становлять інфраструктуру ринку екологічної продукції. Інфраструктура ринку такої продукції – це сукупність суб'єктів, що обслуговують ринок і забезпечують безперервність його функціонування, створюють умови нормального просування екологічної продукції від виробника до споживача, сприяють формуванню ринкових відносин на усіх стадіях виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Суб'єктами інфраструктури екологічного підприємництва можна визнати суб'єктів господарювання, установи, організації, які забезпечують взаємодію між учасниками відносин у сфері екологічного підприємництва, надають фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні та інші послуги з метою забезпечення організації і здійснення екологічного підприємництва.

Таким чином, головне призначення цієї групи учасників полягає у створенні належних умов для ефективного функціонування ринку екологічної продукції, забезпеченні стабільної та прибуткової роботи суб'єктів екологічного підприємництва, а отже, це має бути враховано законодавчому регулюванні відносин у такій сфері.

Наступними потенційними учасниками екологічного підприємництва потрібно розглядати громадські об'єднання, тобто добровільні об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема екологічних, інтересів (ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання»). У чинному законодавстві (наприклад, у Стратегії державної екологічної політики) громадськості відводиться важлива роль у формуванні та реалізації екологічної політики, здійсненні громадського контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища закладено передумови для цього. У сфері екологічного підприємництва громадські об'єднання можуть бути представлені громадськими організаціями (засновниками та учасниками яких виступають фізичні особи – споживачі екологічної продукції) та громадськими спілками (засновниками яких можуть бути суб'єкти екологічного підприємництва, суб'єкти господарювання, які використовують екологічну продукцію, суб'єкти інфраструктури екологічного підприємництва, а учасниками – також зацікавлені фізичні особи). Нині можна навести приклад функціонування Федерації органічного руху України, створеної у 2005 році з метою пропаганди цінностей та світогляду прибічників світового органічного руху, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва з одночасним розвитком сучасних світових та вітчизняних безпечних для природи та людини технологій, сприяння розвитку органічного руху в Україні, в т.ч. не лише безпосередньо виробництву, переробці та експорту органічної продукції, а й формуванню вітчизняного ринку споживання [12].

Громадські об'єднання як учасники відносин у сфері екологічного підприємництва можуть створюватись задля здійснення та захисту прав і свобод, задоволення економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів суб'єктів екологічного підприємництва, споживачів екологічної продукції, для поширення інформації про екологічне підприємництво та екологічну продукцію. Роль і місце громадських об'єднань серед учасників екологічного підприємництва доцільно закріпити у вищезгаданому проекті закону України «Про екологічне підприємництво («зелену» економіку)».

Висновки

На підставі проведеного дослідження до учасників відносин у сфері екологічного підприємництва запропоновано відносити суб'єктів екологічного підприємництва, уповноважені органи державної влади та органи місцевого самоврядування, споживачів екологічної продукції, суб'єктів інфраструктури екологічного підприємництва, громадські об'єднання.

Роль і значення екологічного підприємництва для забезпечення конституційних прав людини на життя (ст. 27 Конституції України), на підприємницьку діяльність, яка не забороне-

на законом (ст. 42 Конституції України), на охорону здоров'я (ст. 49 Конституції України), на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50 Конституції України) вимагають невідкладної визначеності щодо правових засад функціонування цієї сфери економіки, які насамперед мають стосуватись учасників відносин у цій сфері, що дозволить урегулювати інші правові аспекти здійснення такого підприємництва.

Передумовою успішного становлення і розвитку екологічного підприємництва є належне нормативно-правове підґрунтя, зокрема прийняття закону України «Про екологічне підприємництво («зелену» економіку)», в якому слід закріпити вищезазначене коло учасників відносин у цій сфері.

Подальші дослідження правових засад екологічного підприємництва доцільно присвятити компетенції, формам і методам діяльності названих учасників.

Список використаних джерел:

1. Купалова Г. І. Екологічне підприємництво як невід'ємна складова сталого розвитку України / Г. І. Купалова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2011. – № 26. – С. 35–39.
2. Тітенко Г. В. Морфологічний та контент-аналіз поняття «екологічне підприємництво» [Електронний ресурс] / Г. В. Тітенко, О. Є. Гаврюшова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1004. – Вип. 7. – С. 109–113. – Серія «Екологія». – Режим доступу: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8888/2/Gavru.pdf>
3. Бобкова А. Щодо правових засад планування екологічного підприємництва / А. Бобкова // Право України. – 2011. – № 2. – С. 124–131.
4. Новоселов С. Н. Экологическое предпринимательство: сущность, особенности, пути развития [Электронный ресурс] / С. Н. Новоселов // Инженерный вестник Дона: электронный научный журнал. – 2012. – № 4. – Ч. 2. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/ekologicheskoe-predprinimatelstvo-suschnost-osobennosti-puti-razvitiya>.
5. Статівка А. М. Екологічна складова сталого розвитку сільських територій: правовий аспект / А. М. Статівка // Від правової охорони природи Української РСР до екологічного права України: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26 травня 2017 р., м. Київ / уклад. В. В. Носік та ін.; КНУ імені Тараса Шевченка. – Чернівці: Кондратьєв А.В., 2017. – С. 222–226.
6. Какутич Є. Ю. Екологічне підприємництво у забезпеченні сталого економічного зростання: автореф. дис. канд. економ. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / Є. Ю. Какутич. – Київ, 2007. – 20 с.
7. Хозяйственный кодекс Украины: научно-практический комментарий / под общ. ред. А. Г. Бобковой. – Х.: ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2008. – 1296 с.

8. Хозяйственное право: учебник / [В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, В. В. Хахулин и др.] ; под ред. В. К. Мамутова. – К.: ЮрикомИнтер, 2002. – 912 с.

9. Шоган Г. І. Економічний інструментарій формування екологічного підприємництва: автореф. дис.канд.економ.наук: спец. 08.08.01 [Електронний ресурс] / Г. І. Шоган. – Суми, 1999. – 21 с. – Режим доступу: <http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/080801%20Schogan%20GI.pdf>.

10. Орган сертифікації продукції «Жива планета»: Програма екологічного маркування

в Україні – підбиття підсумків за результатами 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecolabel.org.ua/about/zvity/zvit-2015.html>.

11. Про схвалення Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р // Офіційний вісник України. – 2017. – № 30. – Ст. 894.

12. Сайт Федерації органічного руху України: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-34-50>.

В статье исследован круг участников отношений в сфере экологического предпринимательства. На основании проведенного анализа конкретизирован круг участников отношений в этой сфере, обосновано их место и роль в таких хозяйственных отношениях; предложено закрепление участников отношений в сфере экологического предпринимательства на законодательном уровне.

Ключевые слова: экологическое предпринимательство, участники хозяйственных отношений, субъекты экологического предпринимательства, потребители экологической продукции, инфраструктура экологического предпринимательства.

The article explores the circle of participants in the field of environmental entrepreneurship. On the basis of the analysis, the circle of participants in relations in this sphere is specified, their place and role in such economic relations are justified; it was proposed to consolidate the participants of the relations in the sphere of environmental entrepreneurship at the legislative level.

Key words: ecological entrepreneurship, participants in economic relations, subjects of ecological entrepreneurship, consumers of ecological products, infrastructure of ecological entrepreneurship.

